

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
The Journal of International Social Sciences
Cilt: 29, Sayı: 1, Sayfa: 59-70, OCAK – 2019

Makale Gönderme Tarihi: 26.11.2018 **Kabul Tarihi:** 15.01.2019

TOPLUM-BİREY-CİNNET ÜÇGENİ VE BÖCEKLEŞEN YAŞAMLAR: *TOPLUM BÖCEĞİ*

Society-Individual-Gender Triangle and Life as an Insect:Toplum Böceği

Sibel BULUT¹

ÖZ

Bireyin toplumla çatışması ve bu çatışma sebebiyle yaşanan trajik hal ve olaylar edebiyatın en çok tekrarlanan meselelerinden biridir. Kerem Işık, Haldun Taner Öykü Ödülünü kazandığı ikinci öykü kitabı *Toplum Böceği*'nde aynı çatışmayı konu edinmiştir. Çocukluktan yetişkinliğe dek toplumun çizdiği sınırlar içinde, onun kurallarına uyumlu, kendine biçilen eğitim hayatı, kariyer planı, ideal evlilik yaşamı gibi aşamaları gerçekleştirmeye mecbur bırakılan bireylerin yaşadığı bunalım bu kitaptaki öykülerin odak noktasını oluşturmaktadır. Topluma uyum sağlamak zorlanan bireylere biçilen son cinnettir. Cinnetin yarattığı trajik değişim/dönüşüm süreci ise Dostoyevski'ye, Kafka'ya öyküden bir böcekleşme durumuyla yansıtılmıştır. Yazar, dil oyunları ile süslediği mizahi, ironik anlatımıyla toplumun cenderesine sıkışmış bireylerin küçüldükçe küçülen yaşamlarını kurgu dünyasına taşımıştır. Çalışmamız kapsamında söz konusu eseri oluşturan öyküler toplum-birey-cinnet üçgeni üzerinden irdelenecek ve bireylerin değersizleşen böceksi yaşamı tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kerem Işık, Kafka, *Toplum Böceği*, *Dönüşüm*, yabancılaşma, öykü.

ABSTRACT

The conflict between the society and individuals and the tragic events of this conflict are one of the most important issues of literature. Kerem Işık has dealt with the same conflict in the her the second short story book *Society Bug*, which is Haldun Taner Short Story Award. In this book, the focus of the stories is the depression experienced by individuals who are compelled to realize the stages of society within the limits drawn by society, from childhood to adulthood, according to her rules, her educational life, career plan and ideal marriage life. The end of the individuals who have difficulty in adapting to society is the state of insanity. The tragic change / metamorphosis process caused by insanity is reflected in Dostoevsky's situation of insectism that emulates Kafka. The author, with the humorous and ironic expression he adorned with the language plays, reduced their diminished lives to the fiction world as the individuals who were trapped in the jeep of the society shrank. Within the scope of our study, the stories that within the work in question will be examined through the triangle of society-individual-insanity and the worthlessness of the individuals will be discussed.

Key Words: Kerem Işık, Kafka, *Toplum Böceği*, *Metamorphosis*, story.

Giriş: Dostoyevski'nin Böceğinden Kafka'nınkine Edebiyat Bağlamında Böcek Metaforu

Böcek metaforunun alegorik bir anlatımla, insanın yazgısıyla bağ kurularak yorumlanması Kafka'nın *Dönüşüm* (Die Verwandlung) adlı başyapıtının dehası olarak kabul edilmiştir. Ancak edebiyat dünyasının böcek metaforu ile ilk tanışıklığı *Dönüşüm*'den öncesine dayanır. "Kafka'nın böceği gözlerini yirminci yüzyılın başında bir pazarlacının yatağında açmadan elli yıl kadar önce Dostoyevski'nin küçük memurlarının, yoksul üniversite öğrencilerinin, yeraltı adamlarının kâbuslarında ortaya çıkmıştı(r)" (Gürbilek 2016: 23). *İkiz*'de Golyadkin, *Yeraltından Notlar*'da anlatıcı, *Ölü Evinden Anılar*'da mahkûmlar, *Budala*'da İppolit, *Ecinniler*'de Lebyadkin üzerinden böcek metaforuyla bağ kurulmuştur.

İnsanı her an zehirleyen bir kıyaslama ikliminde kendilerini durmadan yukarıdakilerle, kendilerinden daha az kültürlü, ama daha başarılı insanlarla,

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, NİĞDE e-posta: sibelbulut@ohu.edu.tr

yüksek rütbeli memurlarla, gösterişli subaylarla, zengin bankerlerle karşılaştırmak zorunda kalan okumuş yazmışların, bağımsız olmayı hayal ederken yoksul yığınlarla kader birliğine sürüklenen eğitilmişlerin kâbusudur Dostoyevski’de böcek olmak (Gürbilek 2016: 24, 25).

Alttakilerle üsttekiler arasındaki çatışma ve ezilmişlik, aşağılanmışlık, incinmişlik gibi kavramlarla ilişkilendirilen Dostoyevki’nin böceği, mecazi bir anlatım vasıtası olmuş, ‘üst insan’a ulaşabilmek, böcek olmamak gayesine hizmet etmiştir. Kafka’da ise böcekleşme durumu ‘üst insan’ın aksine bireyin silik, değersiz tarafının yansımasıdır (Yanar 2008: 92). Dostoyevski’nin böceğinden ezilmişlik ve aşağılanmışlık duygusunu ödünçleyerek bunlara yabancılaşma meselesini de ekleyen Kafka’nın böceğinde, insan olmaktan bilinçli olarak vazgeçilmiş, mecaz perdesi sıyrılmış, rüya ile gerçek karışmıştır. Adorno, bu karışıklıkla baş edebilmek ve Kafka’nın anlatımındaki mecazsızlığı anlayabilmek için insanın kendisini çocuğa dönüştürmesinin gerekliliğini vurgulamıştır (Adorno’dan akt. Gürbilek 2016: 37). “Gerçekten de *Dönüşüm* mecazi olarak değil, sahiden aşağıda olanın, çocuğun görüş hizasından yazılmıştır” (Gürbilek 2016: 37). Bu çocuk bakış açısının sebebi olarak, modern dünyanın insanı boğan düzenine ve kapitalizmin insanı metalaştırma eğilimine tepki olarak çocukluğun özgür dünyasına sığınma arzusu gösterilebilir. Kafka kendisiyle yapılan bir röportajda kendi böceği de dâhil olma üzere hayvanlarla ilgili yazılanların özgür ve doğal yaşama duyulan özlemi yansıttığını belirtmiştir:

Herkes, beraberinde taşıdığı bir parmaklığın ardında yaşıyor. Şimdi hayvanlarla ilgili bunca şey yazılmasının nedeni de bu. Özgür ve doğal bir yaşama duyulan özlemin ifadesi. Oysa insanlar için doğal yaşam, insanca yaşamdır. Ama bunu anlamıyorlar. Anlamak istemiyorlar. İnsan gibi yaşamak çok güç, o nedenle hiç olmazsa kurgusal düzeyde bundan kurtulma isteği var... Hayvana geri dönülüyor. Böylesi, insanca yaşamaktan çok daha kolay. Herkes sürüye katıldığından ötürü güven içerisinde, kentlerin yollarından geçip işe, yemliklerin başına ve eğlenceye gidiyor. Tıpkı büroda olduğu gibi, sınırları iyice çizilmiş bir yaşam. Böylesi bir yaşamda mucizeler değil, yalnızca kullanma talimatları, doldurulacak başvuru formları ve kurallar var. Özgürlükten ve sorumluluktan korkuluyor. O nedenle insanlar, kendi yaptıkları parmaklıkların ardında boğulmayı yeğliyorlar (Cemal 2013: 15, 16).

Paranın tüm etik kuralların önüne geçtiği burjuva toplumunun aile kurumu üzerindeki etkisini eleştiren *Dönüşüm*’de, bireyin topluma yabancılaşmasını vurgulamak üzere metamorfoza başvurularak başkışı Gregor Samsa’nın hamamböceğine dönüşmesi gibi grotesk unsurlardan faydalanılmıştır. Dostoyevski’nin böceğini insana dönüştüren Kafka, “deveçileyin böceğin tablosunu öylesine bir kezliliğine ve yerinden oynatılmaz biçimde ampirik (deneysel) gerçeğin üzerine geçirmiştir ki, söz konusu gerçek böyle bir böceğin ortada belirmesiyle bütün zamanlar için geçerli bir dönüşüme uğramıştır. Üzerinde devinip durduğumuz dünya, Gregor Samsa’nın dönüşümünden beri başkalaşmıştır (Politzer’den akt. Koncavar 2010: 48).

Kafka’nın böceği sahip olduğu çarpıcı anlatım ve mesajıyla sadece dünya edebiyatını değil, sosyoloji, psikoloji, felsefe gibi pek çok alanı etkilemiş ve bu disiplinlerin ışığında defalarca irdelenmiştir. Türk edebiyatında da Erhan Bener’in *Kedi ve Ölüm, Böcek ve Dönüşler* adlı romanları; Yiğit Bener’in *Öteki Kâbuslar* adlı öykü kitabı; Orhan Duru’nun *Bırakılmış Biri* adlı eseri ile Murat Gülsoy’un *Geçmiş Zaman Elbiseleri* adlı öykü kitabı² Kafka etkisiyle kaleme alınmış kafkaesk dünyadan izler taşıyan eserler olarak farklı çalışmalara konu olmuştur. Çalışmamıza konu olan

² Bu çalışmalardan bazıları şunlardır: Abdurrahman Kolcu (2012), “Erhan Bener’in Kedi ve Ölüm, Böcek ve Dönüşler Adlı Romanlarında Dönüşüm/Metamorfoz İzleği ve Ortak Yönler”, *Turkish Studies*, Volume 7/1, 1541-1554; Oktay Yıvli (2017), “Yiğit Bener’in Böcek Öyküleri”, *TÜRÜK*, 11: 68-76; Gökhan Reyhanoğulları (2014), “Gerçeküstücülük ve Orhan Duru’nun Öykülerine Yansıması”, *Fatih Sultan Mehmet İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 3: 267-291; Şahmurat Arık (2013), “Murat Gülsoy’un Geçmiş Zaman Elbiseleri İsimli Hikâyesi ve Franz Kafka’nın Dönüşüm Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 29: 75-89.

Kerem Işık'ın *Toplum Böceği* adlı öykü kitabı da bu bağlamda incelenebilecek eserlerdendir. Kafka'nın böceğinin günümüz toplumundaki kıvılcıklarının kurgu dünyasına taşıyan *Toplum Böceği*, toplum eleştirisi, dönüşüm, yabancılaşma ve tüm bunların alegorik ifadesi olarak böcek metaforu ile Kafkaesk dünya ile sıkı bağlar kurmaktadır.

1. Cinnetin Eşiğindeki Uyumsuzların Gündüz Düşleri: Toplum Böceği

Bireyin toplumla, toplumun dayattığı genel kabullerle çatışması ve bu çatışma sebebiyle yaşadığı trajik hal ve olaylar edebiyatın en çok işlenen meselelerinden biridir. Kerem Işık, Haldun Taner Öykü Ödülünü kazandığı ikinci öykü kitabı *Toplum Böceği*'nde aynı çatışmayı konu edinmiştir. Çocukluktan yetişkinliğe dek toplumun çizdiği sınırlar içinde, onun kurallarına uyumlu, kendine biçilen eğitim hayatı, kariyer planı, ideal evlilik yaşamı gibi aşamaları gerçekleştirmeye mecbur bırakılan bireylerin yaşadığı bunalım bu kitaptaki öykülerin odak noktasını oluşturmaktadır.

Öykülerin başkışileri ya toplumdan kendilerini soyutlayarak evlerine hapsedilmiş ve kafalarında kurguladıkları bir dünyada yaşamaktadır ya da toplum içinde, sokakta, çarşıda, devlet dairesinde bedenen bulunmalarına rağmen, zihinsel açıdan fantastik unsurlarla süslü bir nevi rüya âleminde yaşamakta ve dış dünyaya bu âlemin perdesi arkasından bakmaktadırlar. Topluma uyum sağlamakta zorlanan, dış dünyanın gerçekliğine karşı zihinlerinde yarattıkları sanal âlemlere sığınarak gündüz düşleri gören bireylere biçilen son kaçınılmaz bir cinnet halidir. Cinnetin yarattığı trajik değişim/dönüşüm süreci ise Dostoyevski'ye, Kafka'ya öyküden bir böcekleşme durumuyla yansıtılmıştır. Yazar, dil oyunları ile süslediği mizahi, ironik anlatımıyla toplumun cenderesine sıkışmış bireylerin küçülerek anlamsızlaşan yaşamlarını kurgu dünyasına taşımıştır. Söz konusu eseri oluşturan öyküler, toplum-birey-cinnet üçgeni üzerinden irdelendiğinde bireylerin değersizleşen böceksi yaşamı Kafkaesk anlatıyla paralel olarak aile ve toplum eleştirisi, çocukluk ve oyun kavramları, dönüşüm, delilik ve cinnet hâli gibi benzer durum ve kavramların dikkat çektiği görülmüştür.

2. Babadan Patrona Aile ve Toplum Eleştirisi

“Bir tekme yemiş ve toplum içinden kapı dışarı edilmişim” (Kafka, 2003:101).

Dönüşüm'ün başkışisi Gregor Samsa'nın ailesi ve toplumla yaşadığı çatışmalar Kafka'nın gerçek yaşamından izler taşır. Kafka'nın babası, Yahudi bir tüccar olan Hermann Kafka, annesi ise Alman-Yahudi bir ailenin kızı Julie Löwy'dir. Taşrada yetişmiş, emekçi sınıfına mensup olan babasının katı ve otoriter kişiliği, kentsoylu olan annesinin hassaslığını ve kırılabilir karakterini taşıyan Kafka'nın baskı altında, içe kapanık ve mutsuz bir çocukluk yaşamasına, özellikle babasıyla sorunlu bir ilişki kurmasına sebep olmuştur (Wagenbach, 1997: 26). Çelimsiz ve hastalıklı bir çocuk olan Kafka'nın gözünde kendisi “sıksa, güçsüz, ince” bir oğlan iken babası “güçlü, iri, geniş” bedenlidir. Bu durumun çocuk ruhunda yarattığı etkiyle *Babaya Mektup*'ta “beni geriye benden hiçbir şey bırakmayacak şekilde ezip geçeceğim düşünülebilirdi” diye seslenir babasına (Kafka, 2014: 18). Çocuk Kafka gençliğinde de baba baskısından kurtulamaz. Kimya alanında başlayan yükseköğrenimi, babasının onayı olmayınca kesintiye uğrar ve babasının istediği hukuk bölümüne geçer. Hukuk eğitimi kendisini mutlu etmeyince sanat tarihi ve Alman filolojisi okumaya başlar; ancak çok geçmeden babası yine müdahale eder ve Kafka hukuk eğitime geri dönmek zorunda kalır. Genç Kafka yetişkin bir erkek olduğunda da babasının hoşnutsuzluğu ve eleştirilerinden kurtulamaz. Baba Kafka, oğlunu fabrikasıyla ilgilenmediği, bunun yerine edebiyat gibi boş uğraşlarla meşgul olduğu için sürekli yargılar. Oğlunun hiçbir seçimine saygı duymayan Herman Kafka, Praglı sekreter Julie Wohryzek ile aldığı evlilik kararına da karşı çıkar. Kafka, *Babaya Mektup*'u da bu olay üzerine kaleme alır (Kafka 2014: 11).

Çocukluğundan itibaren babasının karşısında hissettiği bu acizlik ve yetersizlik duygusu Kafka'nın tüm yaşamına yayılır ve toplum karşısında da aynı güçsüz, uyumsuz çocuk rolünü sürdürmesine sebep olur. *Babaya Mektup*'ta babası ile kurduğu ilişkinin tüm hayatını nasıl

kuşattığını şöyle ifade eder: “Kendimi acınılası bir halde görürdüm, üstelik yalnızca senin önünde değil, tüm dünyanın önünde, çünkü sen benim için her şeyin ölçüsüydün” (Kafka, 2014: 21). Tüm bu olumsuz duygular zamanla ailesi içinde kendisini bir yabancı gibi hissetmesine sebep olur: “Aile içindeki birliği aslında yalnızca ben bozuyorum ve bu yıllar ilerledikçe daha da kötü oluyor, çoğu zaman ne yapacağımı bilmiyorum ve ebeveynimin ve herkesin yanında çok derin bir suçluluk duyuyorum. (...) Aile içinde, en sevgi dolu insanlar arasında, bir yabancından da daha yabancı gibi yaşıyorum” (Kafka 2014: 84). Özyaşam öyküsünden yola çıkarak Kafka'nın toplum karşısında hissettiği dışlanmışlık duygusunun ailesinde başladığı söylenebilir. “Daha doğrusu aileden dışlanmak toplumdan da dışlanmak demektir” Kafka için (Gürbilek 2016: 36).

Dönüşüm'de soğuk ve gerilimli bir baba-oğul ilişkisi söz konusudur. Ebeveynlerinin özellikle babasının işe gitmeyen oğulları Gregor Samsa'yı dışlamaları, yokmuş gibi davranmaları hep Kafka'dan izler taşır. Babasının hamamböceğine dönüşen oğlunu her an bastonuyla ezme eğiliminde olması ve acımadan fırlattığı Gregor'un ölümüne sebep olan elmalar, babasının kendisini ezip geçeceğini düşünen çocuk Kafka'nın duygularının alegorik yansımaları olmalıdır. Ailesi tarafından yok sayılan hamamböceği Gregor için dâhil olacağı bir toplum da söz konusu değildir artık. Öleceği güne dek önce eve, sonra odasına hapsolür, onun için dış dünya hızla silikleşen belli belirsiz bir hayale dönüşür.

Sorunlu baba-oğul ilişkisi, önce aileden sonra toplumdan dışlanma *Toplum Böceği*'ndeki öykülerin de ortak özelliğidir. Özellikle babası tarafından yetişkin eğitime alınan on bir yaşındaki Arda'nın başından geçen absürd olayların konu edildiği 'Bir Ergenlik Dönemi Tragedyası' başlıklı öykünün bu bağlamda anılması gerekir. Babasının zoruyla yaz tatilinde 'Yetişkinlik', 'Yetişkinlikte Diskur ve Yöntemleri', 'Yetişkinlikte Bir İde Olarak Hayal', 'Ergenlikte Yaşanan Hezeyanların Postmodern Çözümlemesi' gibi derslere devam etmek zorunda kalan öykü kişisi Arda, olay akışı başlamadan önce 'suspens, sinik, toplumsal tüm gerçeklere karşı vurdumduymaz' (Işık 2018: 39) oluşuna babasının baskısı ve almak zorunda bırakıldığı eğitimin sebep olduğunu haber verir. Yetişkinliğin parodisinin yapıldığı öyküde, RTÜK (Resmi Terbiye Üst Kurulu), YÖK (Yetişkinliği Öğretme Kurumu) gibi resmi kurumlar da tiye alınır (Işık 2018: 41).

Kitaba adını da veren 'Toplum Böceği' başlıklı öyküde de başkışı ebeveynleriyle sorunlu bir ilişki yaşayan liseli bir gençtir. İçinde yaşadığı topluma uyum sağlayamayan, “ahlaki olsun olmasın, var olan tüm değer yargılarını alt üst etme çabasında” (Işık 2018: 85) olan genç, dış dünyaya karşı kayıtsızdır. Bu öyküde baskıcı baba figürünün yerini alan anne, toplum dışı tavırları yüzünden oğlundan utanmaktadır. İçindeki kayıtsızlık ve uyumsuzluk dürtüsüne engel olamayan oğulun tek korkusu utandırdığı annesinin bir gün onu sevmekten vazgeçmesidir. Ailesi tarafından sevilmemeye ve dışlanma korkusunu Kafka ve Gregor Samsa gibi sırtında bir yük olarak taşıyacaktı: “Annemin bana bağırırken yüzünün aldığı şekli en az birkaç gün gözümün önünden silip atamaz, bağırıldıkça bana olan sevgisinin azalacağı, yok olup gideceğini düşünür, korkardım. Yaşamaktan kesinlikle keyif almadığım bu gibi anlar da gelip geçirdi. Geçirdi geçmesine ama bunların her biri ardında, yıllarca sırtımda taşımak zorunda kaldığım yükler bırakırdı” (Işık 2018: 87). Bu kısır döngü başkışıyı gittikçe dış dünyadan ve toplum yaşantısından daha fazla koparır. Yaşadığı daire ve apartmanın dışına çıkmamaya, kendi hayal dünyasında yaşamaya başlar. Ailede başlayan dışlanma duygusunu toplum karşısında da hissederek.

Kafka'nın yaşamında ve Gregor Samsa'nın öyküsünde olduğu gibi *Toplum Böceği*'nde de otoriter ve baskıcı babaların yerini çok geçmeden patronlar alır. Ailede babanın egemenliği hâkimken burjuva toplumunda da patronun yasaları geçerlidir. Bu durum Kafka'nın memuriyet hayatını eziyet olarak görmesine ve *Günlük*'te de sık sık işe gitmek üzere sabahları erken kalkmanın bir işkence olduğundan yakınmasına yol açar. Sabahları erken kalkıp tüm günü trenden trene yolculukla geçiren ve patronunun emrettiği kişilerle iş ilişkileri kurmak zorunda kalan Gregor'un yaşadığı sıkıntı da Kafka'ninkinden farklı değildir. Babasının borçlarını ödemek için çalışmaya mecbur olduğu işyeri, hastalık dâhil hiçbir insani mazereti izin için kabul etmemekte çalışanlarına makine muamelesi

yapmaktadır. “Dönüşüm”ün ilk bölümündeki saatin tiktakları, Gregor’un kapitalizmin çarkında çoktan bir dişliye, bir ‘şey’e dönüştüğünü haber verir” (Gürbilek 2016: 42).

Toplum Böceği’nde de kapitalizmin saati işlemektedir. Özellikle kitabın ilk öyküsü olan ‘İş Mi Bu ŞiBuMi’, Gregor’un iş yaşamını günümüz şartlarında yeniden kurgulamıştır. ŞiBuMi adlı şirkete iş görüşmesi için giden ve kabul edilip burada çalışmaya başlayan Arif’in yaşadıkları bir yandan tuhafliklar, absürtlükler silsilesi hâlinde tiye alınırken bir yandan da iş yaşamının bireyleri nasıl mekanik bir hayata zorladığı çarpıcı biçimde verilmiştir.

Günlerim hep aynı geçiyordu. Sabah aynı saatte uyanıyor, aynı saatte işyerine varıyor, aynı saatte öğle yemeğine çıkıyordum. Kendimi bu tek düze hayata öylesine kaptırmıştım ki (...) doğrusunu isterseniz bu durumun ne kadar süreyle devam ettiğini kestirmem olanaksız. Artık ŞiBuMi kol saatimi hiç çıkarmadığım için dış dünyadan bağımsız bir zaman diliminde yaşıyor, acil durum ve toplantı çağrılarının yönlendirdiği bir başka evrende soluk alıp veriyordum. Ne gazete okuyor ne de televizyon izliyordum. (...) Ne diyeceğimi bilemiyordum. ŞiBuMi’nin robotlaşan çalışanlarından biri olarak gururlanmalı mıydım yoksa bataklıktan farkı olmayan bu kurumda gitgide daha derine batmakta olduğumun ayırdına vararak endişeye mi kapılmalıyım? (Işık 2018: 33-35).

Arif, bu tekdüze, mekanik iş hayatına yeni başladığı sıralarda, henüz ‘robotlaşmamışken’ ŞiBuMi şirketinin tuhaf hatta çoğunlukla komik uygulamalarını mantık dışı bularak yadırgar. Patron da dâhil olmak üzere şirket çalışanlarına Roket, Alfa Bir, Kremlin, Butes (Arif’e de Kalipso takma adı verilmiştir) gibi takma isimlerle hitap edilmesi; çalışanların ‘ofisçe’ (FaÇe: Faks çekmek, İmÇı: İmzaya çıkarmak, ToGelNo: Toplantıya katılmayacağım, ToGelYe: Toplantıya katılacağım, BeBe: Bekleyen Beyanname vb.) adını verdikleri uydurma bir dil kullanmaları; çalışanların zaman ölçüsü olarak dış dünyanın gerçek zaman algısından bağımsız şirket işlerine göre düzenlenmiş ŞiBuMi saatini kullanmaları gibi pek çok absürd uygulamayı Arif, namı diğer Kalipso da diğer çalışanlar gibi zamanla benimser ve büyük makinanın kollarından biri haline gelir. Yazarın iş hayatının parodisini yaptığı tüm bu tuhaf uygulamalar, modern dünyanın bireylerin özel dünyasını ve toplumla aralarındaki insanî bağları nasıl hızla yok edip robot yığınları yarattığının da ironik birer temsili, kara mizahıdır.

3. Modern Dünyaya-Tekdüzelige Karşı Koyuş: Çocukluk ve Oyun Algısı

"Bu dünyanın insanı irkilten yanı korkunçluğu değil, olağan görünüşüdür" (Adorno).

Kafka’nın hep şikâyet edip, mutsuz olduğu ev-fabrika-büro döngüsünde geçen kurtuluşun mümkün olmadığı labirentvari yaşamını irdeleyen araştırmacılar, bu çıkmazdan kurtulmaya çalışmadığı, aslında kaçmayı hiç denemediği çıkarımına da giderler. Bir parçası olamadığı, daima yabancı kaldığı dış gerçeklikte, üstüne yapışıp kalan ‘dışlanmış birey rolü’, bir kaçış olarak gördüğü ve her incindiğinde sığındığı çocukluk âlemi sayesinde katlanılır olmuştur (Bataille 1997: 120). Dolayısıyla Kafka’nın “çocukluğun krallığı”na bu sürekli sığınmış dikkate alındığında aslında yaşamı boyunca kaçtığını; fakat bu kaçışın “dışarıya değil, içeriye; ileriye değil, geriye; yukarıya değil, aşağıya; güce değil, güçsüzlüğe doğru bir kaçış” olduğu söylenebilir (Gürbilek 2016: 44). Bu ‘bitmeyen çocukluk dönemi’ elbette Kafka’nın çocuk zihni ve yüreğinde babasıyla kurduğu sorunlu ilişkinin yetişkinliğe eriştiğinde de bir karabasana dönüp tüm yaşamını istila etmesiyle ilişkili olmalıdır. Öte yandan çocukluğun basit, güvenli, oyuna dayanan fantastik dünyasına kaçış, modernizmin insanı köleleştiren metacı düzeni karşısında gizlenme isteği olarak da yorumlanabilir. Önce baba figürünün sonra patronun nihayetinde de modern dünyanın bireyi ezen dayatmalarına karşı Kafka, Canetti’nin deyişiyle ‘kendini ufaltma’, çocuk bakış açısına indirgeme eylemiyle tepki vermiş, böylece dış dünyanın kapsamından çıkmayı ve insanı her an takip eden boğucu sorumluklardan da kurtulmayı ümit etmiş olmalıdır (Canetti 1984: 199). Küçülme ve fantastik biçimde büyüme şeklinde özetlenebilecek olan Gregor’un dev bir böceğe dönüşümü, çocukluğun

gerçekle hayalin harmanlandığı büyümlü bakış açısının ifadesi olduğu kadar “yasanın göremeyeceği yere gerilemek, yataktan hiç çıkmamaktır” (Gürbilek 2016: 47).

Modern dünyanın insanı ezen tekdüzeliğine çocukluğun krallığına sığınarak karşı koyuş *Toplum Böceği*'ni kuran pek çok öyküde de tekrarlanmış motiflerdendir. Bu öykülerin kimilerinde kurgu kişileri çocuktur; ancak çoğunda büyüemeyen çocuk-yetişkinler dikkat çekmektedir. Çocukluk algısının en belirgin tarafı ise oyun kurgusudur. ‘Bir Velinin Güncesi’, ‘İnsanlık Hâli’, ‘Değişen Bir Şeyler’ ve ‘Toplum Böceği’ bu bağlamda değerlendirilebilecek öykülerdir. Psikolojik tedavi gören Veli'nin terapistine mektubundan ibaret olan ‘Bir Velinin Güncesi’, kurgu kişinin dış dünyanın gerçekliğine uyum sağlayamayan aklını oyalamak için icat ettiği TLF (Terazi Lastik Fantastik) ve AORT (Anı Ortaklığı) adlı oyunlar üzerine kurulmuştur. Bütün gün oynadığı bu oyunlar sebebiyle zihnini ve algısını dış dünyaya karşı kapatan, kendisine seslenseniz bile duymayacağını haber veren Veli, bu oyun âlemini şöyle aktarır:

Duymam. Daha doğrusu duyamam çünkü neredeyse bütün gün adına kısaca TLF dediğim bir oyun oynarım. Kurallar çok basit. Üstelik eğlenceli. Siz de deneyebilirsiniz. Şöyle ki:

Bir kelime seçilir. O kelimenin ardına, her seferinde yalnızca bir kelime daha ekleyerek yeni bir cümle kurulur. Tek nefeste söylenebilecek en uzun cümle kuruluncaya dek devam edilir. Burada dikkat edilmesi gereken husus eklenen her yeni kelimeyle oluşacak cümlelerin de tek başına anlamlı olması. Geçtiğimiz gün top kelimesi ile başlayarak yaptığı TeLeF çalışmasını örnek olarak gösterebilirim:

*Top
Top at
Top at bana
Top at bana adam
Top at bana adam lütfen
Top at bana adam lütfen hızlı
Top at bana adam lütfen hızlı atma
Top at bana adam lütfen hızlı atma dedim
(...) (Işık 2018: 60, 61).*

Veli'nin toplum gerçeğine yabancı varlığını dış dünyadan soyutlamak üzere icat ettiği diğer bir oyun olan AORT ise modern dünyanın kapana kısılmış, can sıkıntı belasına bulaşmış bireylerine sınırsız bir dünya vadeder:

(...) Diyelim ki canınız sıkılıyor Sevgi Bağğğyan. Canınız sıkılıyor sıkılmasına ama tozlu nöronların arasından hep aynı anıları temcit pilavı gibi çıkarıp duran beyninizle uğraşmak istemiyorsunuz. Kolayı var! Bağlanın AORT'a, Fildişi Sahilleri'nden on sekizlik Mugambo Tugambo'nun eğlenceli bir anısını izleyin, neşenizi bulun. Ya da ilk aşk heyecanını yeniden yaşamak istediniz ama kendi ilk aşkınıza dair anınız sizi tatmin etmedi öyle mi? Tasalanmayın! Bağlanın AORT'a, seçin anı havuzundan dilediğiniz ilk aşk anısını, kendiniz yaşamış gibi hatırlayın. Ya da tümünden bıktınız mı bu anı olayından. Bırakın kendinizi AORT'un şefkatli kollarına, atıatıversin formatı beyninizin tüm kıvrımların! (Işık 2018: 61, 62).

‘İnsanlık Hali’ başlıklı öyküde bir başka uyumsuzun günlük rutinine konuk oluruz. Modern dünyadan ve toplumdaki uzakta kendisini rahat ve huzurlu hisseden birey, dışarıya çıktığı anda bedeninin modern dünyanın imge sağanağı altında ezilip büzüldüğünü düşünmekte ve bu küçülmeyi oyuna odaklı zihninde şöyle somutlaştırmaktadır:

MODERN DÜNYADAN UZAK OLAN BİREY
SAÇ
BAŞ
BOYUN
SAĞ OMUZ SOL OMUZ
GÖĞÜS
SAĞ KOL SOL KOL
SAĞ EL SOL EL
KALÇA
SAĞ BACAK SOL BACAK
SAĞ DİZ SOL DİZ
SAĞ AYAK SOL AYAK

(Işık 2018: 66)

MODERN DÜNYANIN ETKİSİNDEKİ BİREY
SAÇ
BAŞ
BOYUN
SAĞ OMUZ SOL OMUZ
GÖĞÜS
SAĞ KOL SOL KOL
SAĞ EL SOL EL
KALÇA
SAĞ BACAK SOL BACAK
SAĞ DİZ SOL DİZ
SAĞ AYAK SOL AYAK

(Işık 2018: 67)

Dış dünyanın gerçeğine uyum sağlayamayan kurgu kişinin zihnini ve bedenini bu amansız ‘renk/koku/ses/görüntü imge sağınağı’ndan koruyacak şemsiye yine oyunlardır. Böyle ezilip “eciş bücüş bir hal” almak istemeyen öykü kişisi icat ettiği oyunu şöyle açıklar: “Gerçeklikle başa çıkmak adına geliştirdiğim yöntemlerden biri de karşılaştığım kişileri olduklarından bambaşka biçimlerde hayal etmektir” (Işık 2018: 68). Zamanla gerçek-oyun algısı iyice karışan başkışı, kendisini sevmediğini düşündüğü asık suratlı postane memuresi Hatice Hanımı devekuşu olarak görürken komşusu Avni Bey’i, horoz başlı yaşlı bir adam olarak kabul etmektedir.

‘Değişen Bir Şeyler’ adlı öyküde ise anlatıcının herkesten farklı ve ilginç bulduğu öykü kişisi Güler’in kelimelerle oynadığı oyunlar ve sözlük okuma alışkanlığından bahsedilir. İçinde yaşadığı ancak bir parçası olmayı reddettiği toplumun değer yargılarına ve gündelik hayatın tekdüzelğine savaş açan diğer uyumsuz-yabancı kurgu kişisi ‘Toplum Böceği’ öyküsündeki çocuktur. Dışarı çıkıp mahallenin çocuklarıyla top oynayıp bisiklete binmek yerine yaşadığı apartmanda elinde not defteri ile dolaşıp gün boyu olup bitenlerin kaydını tutmak gibi kendisini oyalayacak oyunlar icat eder.

23 Ocak 1985 Daire 5 Takip Belgesi

08:15 Evin ortanca oğlu Edip pijamalarıyla ekmek almaya çıktı. Asansörü kullanmadı, merdivenlerden indi.

08:20 Evin ortanca oğlu Edip ekmek alıp geri döndü. Bu kez asansörle. Onu asansörden beklemediğim içi beni gördü. Anlayamadığım bazı küfürler edip beni kovaladı. Çok utandım. Daha dikkatli olmalıyım.

09:28 İçeriden tartışma sesleri geldi. Yakalanacağım diye korkup kapıya fazla yanaşmadığımdan neler olup bittiğini duymadım.

12:15 İki saatir ses seda yok. Acıktım! (Işık 2018: 88).

Zamanla öykü kişisini zihninde kurduğu bu oyun evreni yeni icat ettiği oyunlarla öylesine genişler ki dış dünya gerçekliğinden tamamen kopma noktasına gelir. Kurduğu yeni gerçeklikte “Antik Yunan’da olduğu gibi her amaca hizmet eden başka başka Tanrılar”ın kontrolü altındadır (Işık 2018: 88). ‘Cesarettanrısı’, ‘kendinegüventanrısı’, ‘gençkızlarınzihninibulandırmatanrısı’, ‘yaşlıinsanlarıkorkutmatanrısı’ ve ‘utanmazarlanmazlartanrısı’ gibi isimler verdiği bu tanrılar, her an her yerde kulağına yapması gerekenleri fısıldar. Bunlardan biri de alıntıladığımız örnekte öykü kişisi ile konuşan ‘bayatekmektanrısı’dır.

BAYATEKMEKTANRISI, ciddi bir ses tonuyla: Kurumuş kabuklar aşkına! Beni ne diye rahatsız ediyorsun gecenin bu saatinde?

BEN, şaşırarak: Kusura bakmayın haşmetmeab. Fakat sizden bir ricam olacak.

BAYATEKMEKTANRISI, homurdanarak: Söyle o halde pis ölümlü!

BEN: Annem şu anda mutfakta köfte yapmak üzere bayat ekmek arıyor. Eğer bulamazsa beni çok sevdiğim komşumuz Sırma Hanım 'a yollayacak. Lütfen ama lütfen bayat ekmek ordunuzu ekmekliğimizden bu geceliğine uzaklaştırır mısınız?

BAYATEKMEKTANRISI: Oldu bil. Tabii üç gün taze ekmek yememen koşuluyla! (Işık 2018: 89).

Öykü kişisi, çocuklukta başlayan ve yıllar geçtikçe kuvvetlenen zamanla gerçek dünya ile yer değiştiren bu oyun âlemi sayesinde yaşamın tekdüzeliğine ve toplumun değer yargılarına karşı çıktığını düşünmektedir. Bu bağlamda çocuk bakış açısı ve oyun kavramı bireyin modern dünya ile onun etkisindeki toplum, aile gibi kurumlar ve değer yargıları ile baş etme yöntemi olarak öne çıkar. Kendisini modern dünyanın tehdidi altında hisseden, dış dünyanın gerçeğiyle kuşatıldığını düşünen birey, çocukluk ve oyun fantezisine savunma mekanizmasının uzantısı olarak, varlığını devam ettirme içgüdüleriyle sığınmak durumunda kalır.

4. Yabancılığı Kabulleniş: Delilik-Cinnet Hâli ve Dönüşüm

“(…) upuzun bir vazgeçiştir hayat” (Işık 2018: 37)

Kafkaesk dünyada çocukluk ve oyun kalkını da ihtiyaç duyulan sığınma alanını sağlayamadığında, dış dünya ve topluma baş etme mücadelesi veren bireyi bekleyen son evre yabancılığı kabulleniş ve dönüşüm sürecidir. Bu son evre Kafka'nın imgelem dünyasında 'böcekleşme' metaforuyla yaşatılır. “Dönüşüm, gerçekte içinde yaşadığı toplumu, artık insanı insan kılan değerlerden hiçbirisiyle ölçemeyen, bu değerlerin hemen tümünün yitimine tanık olan bir toplum teki'nin, bireyliğini koruyabilmek için son çıkış yolunu 'insandan başka bir şeye dönüşmekte' aramasının öyküsüdür” (Cemal 1996: 147).

Böcekleşme durumu bireyin hem topluma karşı yabancılaşmasını hem de dış dünya ile mücadelesindeki yenilgiyi kabullenerek 'devcileyin boyutlarda bir güçsüzlük' (Kafka 2005: 103) hissetmesinin sembolü olarak işlev kazanır. Kafkaesk dünyadaki yabancılaşma durumu ezilmişlik ve güçsüzlük duygularıyla ifade edilmesine rağmen kurtuluş ümidi de taşımaktadır:

Kafka'nın dünyası bizimkinden ayrı bir dünya değildi. İçinde yaşadığı dünya ile kurduğu tek bir dünyadır. Boğucu insaniliğini yitirmiş bu dünya, bir yabancılaşma dünyası, fakat yabancılaşmanın bilincine ulaşmış ve olağanüstü ile mizahın parçaladığı bu evrenin çatlaklarından bize bir ışık, belki de bir çıkış yolu gösteren yıkılmaz bir umudun dünyası (Garaudy 1991: 115).

Yer yer olağanüstü ve mizahla harmanlanmış bir atmosferde geçen, topluma yabancılığı kabulleniş ve delilik süreci *Toplum Böceği*'nde 'Bir Velinin Güncesi', 'İnsanlık Hali', 'Çirkin ile Teknikolor Anı' ve 'Afakanus' başlıklı öykülerde sınanırken, bu süreci takip eden böcekleşme durumu, bedensel bir dönüşüm olarak yaşatılmasa da *Toplum Böceği*'nde de karşımıza çıkar. Özellikle 'İnsanlık Hali'nde bu yabancılık duygusu hiçlik algısıyla desteklenmiştir. Kendisini çevresinde gördüğü herkesten farklı ve ayrıksı hisseden öykü kişisi, bir parçası olamadığı toplumdan uzaklaşarak hiçleşmek ister. Bu hiçlik algısı hem bedenini hem de ruhunu yok saymaktadır.

Erişmek istediğim fiziksel ve ruhsal durum tam bir hiçlikten ibaretti. Bedensel değil ama varoluşsal bir hiçlikti aradığım. Bir her-şeyin-ortasında-olup-hiçbir-şeye-ortak-olmama hali. Köpürüp kaban azgın bir çavlanın en ucunda duran fakat ağırlığı nedeniyle o uçsuz bucaksız boşluğa düşmezken fiziksel biçimsizliği yüzünden de neredeyse hiç islanmayan dev bir kayaydı kendim için düşündüğüm (Işık 2018: 75).

Öykü kişinin bulunduğu hiçlik âleminde dev kayadan başka ataç ve kerevizle özdeşlik kurması da çarpıcıdır. Bin tane atacı birbirine tutturarak yaptığı ‘ataçyılanı’ nı gün içinde evin farklı odalarındaki farklı eşyaların üstüne bırakmayı günlük hayatının en önemli meselesi haline getiren öykü kişisi, zamanla ataçyılanı ile özdeşlik kurarak onun gibi ‘hiçbir şey yapmadan öylece oturmak’ ister (Işık 2018: 70). “Ataçyılanı gibi sanrısız bir varlığın bakımını ve sorumluluğunu üstlenen öykü kişisi, yaşadığımız çağın yapayalnız, algıları ve kafası karmakarışık şizoit insanlarından birini temsil ediyor aslında” (Soyşekerci 2012: 142).

Pazarda komşusu Avni Bey’i takip ederken bir anda göz göze geldiği kerevizle kurduğu ilişki ve her şey anlamsızlaşırken sadece kerevizin anlam kazanması ise şöyle aktarılmıştır:

Tezgâhın arkasında duran kereviz satıcısıyla göz göze geldik. Gülümseyerek tezgâhındaki kerevizlerden birini alarak burnumun ucuna kadar uzattı. Kereviz, dedi suratıma bakarak. Kereviz. Terlemeye başlamıştım. Avni Bey gagasını daldırıp çıkardığı kerevizlerden birini alıp parasını ödeyerek kalabalığa karışmıştı bile. Oysa ben büyümüş gibi satıcının bana uzattığı kerevize bakıyordum. Kokusu, rengi, saplarındaki su damlalarından yansıyan güneş... Ah, katıksız gerçeklikteki şaşırtıcı yücelik! Satıcıyı görmüyordum bile. Artık benim için yalnızca havada asılı duran taze bir kereviz vardı (...) (Işık 2018: 72).

Söz konusu öykü, bireyin yaşadığı yabancılaşma ve hiçlik duygusunun vardığı son noktayı çarpıcı bir sonla ortaya koymasıyla da oldukça dikkat çekicidir. Olay akışının başında postanede karşımıza çıkan öykü kişisi, son bölümde evine gelen isimsiz telgrafın kimden geldiğini araştırmak üzere tekrar postaneye gider. Araştırmanın sonucu şaşırtıcıdır. Kaynağı merak edilen telgraf da ondan başka mektuplar da kendisinden gelmektedir. Gönderici de alıcı da kendisidir. Topluma yabancılaşmanın son noktası kendine de yabancılaşmaktır ve öyküye adını veren ‘insanlık hâli’ bu tür bir durumun tarifidir: “(...) Zarfların üzerindeki adreslere baktım. Hem gönderici hem alıcı adresleri olarak ev adresim yazılıydı. Demek yazdığım tüm bu mektupları kendi kendime postalıyordum. İlginç, diye düşündüm ses çıkarmadan. Unutmuşum, dedim sonra, *İnsanlık hâli*, diye de ekledim belli belirsiz” (Işık 2018: 76, 77).

Asansörde tek başına, sırtı kapıya yüzü aynaya dönük bir adamın kendi kendisiyle bir başkası gibi kurduğu diyaloga dayanan ‘Çirkin ile Teknikolor Anı’ adlı öyküde yine kendine bile yabancılaşmış bireyle karşılaşırız. İçinde nereye gitse beraber taşıdığı ve asla anlamadığı Almanca konuşan bir kedi taşıdığını düşünen öykü kişinin kendi kendisiyle sohbetinde bölünmüş iç dünyası ve ötekileştirdiği diğer kimliği, içindeki Alman da su yüzüne çıkar.

Işık’ın öykülerinden yabancılaşma ve hiçleşmenin ardından bireyin yaşadığı bu başkalaşım, Kafka ile benzer şekilde insan kimliğinden hayvan kimliğine geçişle sembolize edilmiştir. Özellikle kitaba adını veren ve “içimde güzel hayvan sesleri” epigrafi ile başlayan *Toplum Böceği* başlıklı öyküde, Kafka’nın böceğinin izdüşümü olan vahşi hayvan ile tanışırız. “İnsani dürtü namına hiçbir şeyin kalmadığı bir ara bölgede” (Işık 2018: 90) olduğunu düşünen öykü kişisi ‘yaşamın tekdüzeliği’ ile baş edebilmek üzere ihtiyaç duyduğu bu vahşi hayvanı şöyle tanıtır:

Yaşamın tekdüzeliğine karşı savaşabilecek gücü kendimde bulabilmek adına bir iç düşmana gereksinimim vardı. Aradığım bu iç düşmanı, zehir zemberek varlığını yalnızca yazıya dökerek aktarabildiğine inandığım, içimdeki vahşi hayvanda bulmuştum. Zihnimde kimi zaman bir yaban ördeği, kimi zamansa yırtıcı bir akbaba olarak kurduğum bu vahşi hayvan her düşüncemi örseliyor, yerlerde süründürerek üzerinde bir güzel tepinip onları, kime ya da neye ait olduğunu kestiremediğim bir garip bulmacaya çeviriyordu (Işık 2018: 88).

Gregor Samsa'dan farklı olarak Işık'ın öykü kişisi bedensel bir dönüşüm değil, ruhsal bir değişim yaşar. Böcekleşme ya da vahşi hayvana dönüşme durumu bedenini değil, zihnini başkalaştırır. Üstelik yaşadığı toplumdaki tek vahşi hayvan da kendi zihninde değildir. Hemen herkes içinde bir vahşi hayvan taşır; ancak toplum baskısına yenik düşüp “bu dünyadan gelip geçmeye yazgılı ruhlarını taşımakla yükümlü bedenlere” (Işık 2018: 86) dönüşünce içlerindeki vahşi hayvanı da kaybederler.

Komşularımızı, aile dostlarımızı, akrabalarımızla yakın arkadaşlarımızı hep bu bakış açısıyla değerlendirmemin nedeni, dış dünyayı algılayıp ona göre tepkiler geliştirebilecek bir düzeye eriştiğim andan itibaren, içim(iz)deki vahşi hayvanı –ona bir isim bile bulmuştum: boyundankafalıomuzdankollu- dizginlemenin ne denli güç bir uğraş olduğunu kavramış olmamdı. Bu vahşi hayvanlar, doğuştan donandıkları silahlar olan iki kol, iki bacak, on el ve on ayak parmağı, bir baş ve iki gözle birbirlerinin yaşam alanından olabildiğince büyük parçalar koparıp almaya çalışıyor, bunu da öyle büyük bir ustalikle yapıyorlar ki, çoğu zaman kendileri bile farkına varmıyordu (Işık 2018: 86).

Alıntılıdığımız iki örnekten de anlaşılacağı üzere *Toplum Böceği*'ndeki ‘vahşi hayvan’ algısı iki boyutlu işlenmiştir. Bu algının ilk boyutundaki vahşi hayvan, boyundankafalıomuzdankollu adlandırması itibariyle böceği düşündürmektedir. İkinci boyutta ise vahşi hayvan bir yaban ördeği ya da yırtıcı akbaba olarak tanımlanmıştır. Bu iki boyut arasındaki bir başka fark ise ilk boyuttaki böcekleşme durumunun doğuştan gelmesi ve tüm toplumda görülmesidir. İkinci boyuttaki vahşi hayvan, yaban ördek ya da yırtıcı akbaba olma durumu ise sadece öykü kişisine has bir dönüşümdür ve doğuştan değil, toplumla çatışan bireyin tıkandığı noktada zihinde ortaya çıkan bir dönüşümü işaret eder.

Bu bağlamda kitabın kapak resminde betimlenen, ön bacakları arasına aldığı yükü yokuş yukarı yuvarlayarak taşıyan bir böceği de anmak gerekir. Fahri Güllüoğlu'na ait olan bu çizim, Yunan mitolojisinde büyük bir kayayı sonsuza dek bir dağın zirvesine taşımakla lanetlenmiş Kral Sisifos'u imlemektedir. Yunan tanrılarına göre bu insanoğluna verilecek en büyük cezadır; çünkü kişiyi sonuçsuz ve umutsuz çabadan daha çok tüketecek başka bir şey yoktur. Kitabın kapak resminde Kral Sisifos'un yerine böceğin konulmasıyla kendisine yüklenen roller, dayatılan kurallar altından küçüldükçe küçülerek sonunda böcekleşen günümüz insanın dönüşümü işaret edilmiş olmalıdır. Işık bu ilişkiyi şöyle açıklamıştır:

Kitap boyunca farklı öykülerde ortaya çıkan farklı ‘toplum böcekleri’ var. Her biri parçası olduğu toplumu, değer yargılarını, hayatı boyunca öyle ya da böyle öğrenip alışmak durumunda kaldığı şeyleri, kısacası sürdürdüğü hayatı içten içe kemirmeye yani sorgulamaya başlayan bireyler. Ulaşmak istedikleri farklı bir düşünce ve varoluş hali var. Fakat bunun ne olduğunu onlar da bilmiyor. Tam ulaştık derken kendilerini bir anda içini oyup durdukları kavramların, düşüncelerin arasında buluveriyorlar. Ama ısrarla aynı şeyi yapmaya devam etmekten vazgeçmeleri artık mümkün olmuyor (Atabilen, 2012).

Kafka ve Işık'ta dönüşüm süreci biçimsel açıdan yer yer farklılaşsa da böcekleşme/dönüşüm metaforuna yüklenen anlam benzerdir. Her iki yazar da topluma ve bireylerin böcekleşen yaşamlarına karşı çıkış noktasında birleşmiştir. “Kafka Değişim'i, bir insanın bir böceğin ezilmişliğine asla yakışmayacağını kanıtlamak için yazdı; insan öteki insanlarla ilişkileri içerisinde ufalması, böcekleşmesin diye” (Cemal 2015: 230). Günümüz toplumunda da aynı çatışmalara tanık olan Işık, düzenin dayattığı rol ve kurallarla önce çevresine sonra kendisine yabancılaşan bireylerin sıkışıp kaldıkları çemberden ‘toplum böceği’ne dönüşerek kurtulma çabalarını kurgu dünyasına taşımıştır. Dönüşüm, benlikleri toplum tarafından kemirilen bireylerin, düzene karşı durarak böcekleşen yaşamlarını geri kazanma arayışıdır.

Sonuç

Günümüz Türk öyküsünün değeri layık bulunduğu ödülle takdir edilmiş eserlerinden biri olan *Toplum Böceği*, başarısı kadar toplum-birey ilişkine yönelttiği eleştiri ve kurgu dünyasıyla Kafkaesk anlatı ile kurduğu ilişkiler açısından da dikkat çekmektedir. Kafka'nın yaşamında ve başyapıtı *Dönüşüm*'de etkili olan modern dünyanın toplum ve bireyler üzerindeki tahrip edici etkisi, yüzyılı aşkın zaman sonra Kerem Işık'ın kendine özgü anlatım evreni ile yeniden kurgu dünyasına taşınmıştır.

Dönüşüm ve *Toplum Böceği*'ni oluşturan öyküler karşılaştırıldığında önce baba sonra patronla kurulan ilişki, dolayısıyla önce aileden sonra toplumdaki dışlanma durumunun ortak olduğu dikkati çekmektedir. Başlangıçta ailesinin daha sonra toplumun koyduğu kurallar ve yüklediği sorumluluklarla baş edemeyen, kendisine dayatılan rolleri kabullenemeyen bireyin yaşadığı içe çekilme, çocukluğa ve oyun dünyasına sığınma refleksi de iki eseri birbirine yaklaştırmaktadır. Bunlarla birlikte Kafkaesk anlatının temelinde yer alan yabancılaşma algısı *Toplum Böceği*'deki öykülerin de merkezinde konumlanmaktadır. Her iki eserde de çocukluk ve oyun dünyasında yaşayan topluma uyumsuz bireyler, kendilerini hiçlik ayırımında bulmakta ve önce topluma sonra kendisine yabancılaşmaktadır. *Gregor Samsa* gibi *Toplum Böceği*'nin kişilerini de yabancılaşma durumunun sürekliliği ve şiddetinin sebep olduğu dönüşüm-böcekleşme evresi beklemektedir.

İki eseri birbirinden ayıran nokta ise böcekleşme durumunun seyridir. Kafka'da bireyin topluma yabancılaşan iç dünyasının dış görünüşe yansımaları olan bedensel olarak böcekleşme durumu, Kerem Işık'ta dış görünüme etki etmemiş, bireylerin iç dünyasını başkalaştırmıştır. Öte yandan *Toplum Böceği*'nde böceğe-hayvana dönüşüm iki farklı planda verilmiştir. İlk planda böcekleşme durumu, toplumu oluşturan tüm bireylerin doğuştan içlerinde taşıdığı kimi zaman su yüzüne çıkartıp kimi zamansa bastırmaya çalıştıkları ikincil kimliğe işaret etmektedir. İkinci planda ise sadece topluma uyumsuz kişileri, toplumla çatışmalarının son noktasında bekleyen vahşi hayvana dönüşüm durumu verilmiştir. Vahşi hayvan imgesinin karşılığı ise yaban ördeği ve yırtıcı akbabadır.

Kaynakça

- Atabilen, Ezgi (2012, 2 Şubat), "Kafayı Kelimelerle Bozmasam Tuhaf Olurdu", *Hürriyet*, <http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/kafayi-kelimelerle-bozmasam-tuhaf-olurdu-19833712>, erişim tarihi: 20.09.2018.
- Bataille, Georges (1997), *Edebiyat ve Kötülük*, (Çev. Ayşegül Sönmezay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Canetti, Elias (1984), "Öteki Dava: Kafka'nın Felice'ye Mektupları", *Sözcüklerin Bilinci*, (Çev. Ahmet Cemal), İstanbul: Payel Yayınları.
- Cemal, Ahmet (1996), *Yaşamdan Çevirdiklerim*, İstanbul: İyi Şeyler Yayıncılık.
- Cemal, Ahmet (2015), *Sanat Üzerine Denemeler*, İstanbul: Can Yayınları.
- Franz Kafka (2003), *Günlükler*, (Çev. Kamuran Şipal), İstanbul: Cem Yayınları
- Franz Kafka (2005), "Dördüncü Oktav Defteri", *Taşrada Düğün Hazırlıkları*, (Çev. Kâmuran Şipal), İstanbul: Cem Yayınları.
- Franz Kafka (2014), *Babaya Mektup*, (Çev. Cemal Ener), İstanbul: Can Yayınları.
- Franz Kafka (1996), *Dönüşüm*, (Çev. Ahmet Cemal), İstanbul: Can Yayınları.
- Garaudy, Roger (1991), *Picasso, Saint-John Perese, Kafka*, (Çev. Mehmet H. Doğan), İstanbul: Payel Yayınevi.
- Gürbilek, Nurdan (2016), *Benden Önce Bir Başkası*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Işık, Kerem (2018), *Toplum Böceği*, İstanbul: YKY.

F.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi 2019-29/1

Koncavar, Ayşe (2010), “İletişim Açısından Modernist Bir Yazar: Franz Kafka ve İmgelem Dünyası”, *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, 17 (17): 44-59.

Wagenbach, K. (1997) *Franz Kafka Yaşam Öyküsü* (Çev. K. Şipal) İstanbul: Cem Yayınları.

Soyşekerci, Hülya (2012), “Hayatın ve Toplumun Dışında Kalanlar”, *Notos Öykü*, 35: 140-142.

Yanar, Işık (2008), “Bir Kafka Okuması: Değişim”, *Hece*, 137: 91-98.